
op het onhoudbare van de niet-afgescheiden positie van de hervormden.

Hij betoogt dat de Hervormde Kerk en haar synode volledig in hun recht staan en stonden om te doen wat ze hebben gedaan – zoals de feitelijke en uiteindelijk ook juridische afschaffing van de Formulieren van Enigheid en de vervanging van de proponentenformule. Al hielden ze daarmee op de Gereformeerde Kerk te zijn, dat deed niets af aan hun recht en plicht – zoals neergelegd in het Algemeen Reglement van 1816 – de opvattingen van de *meerderheid* in de Hervormde Kerk te vertegenwoordigen, waar ze kerkrechtelijk geheel juist naar hebben gehandeld. Daarom zijn diegenen fout, die in een kerk blijven waarvan de meerderheid beslist heeft dat zij er niet thuishoren. Aan de modernen behoort het Hervormde Kerkgenootschap toe, aldus De Cock, terwijl de confessionele richting zich naar het bevel van God dient af te scheiden van de ongelovigen. Het merkwaardige aan zijn betoog, dat hij onderbouwt met behulp van Bijbelgedeelten waarin de relatie tussen gelovigen, ketters en ongelovigen centraal staat, is dat De Cock niet ingaat op de vraag of de Bijbel leert dat de gelovigen zich af moeten scheiden van de ongelovigen *of* dat de ongelovigen uit de kerk verwijderd dienden te worden; beide situaties doen zich in de door De Cock geciteerde Bijbelgedeelten voor. Juist dit was de kern van het verschil in opvatting tussen de hervormd gebleven gereformeerden en de afgescheidenen.

De Cock richt zijn pijlen echter op de opvatting van de ‘blijvers’ dat de kerk hersteld kon worden en zij haar daarom niet mochten verlaten. Daarmee beriepen de hervormden zich geheel onterecht op de genade en de ondoorgrondelijke wegen van God, terwijl ze het bevel van God – dat hij *wel* heeft geopenbaard – om zich af te scheiden verzaken. Niet de genade (nl. de bekering van mensen in de Hervormde Kerk) is regel voor het christelijk gedrag, maar het bevel des Heeren. De Cock benadrukt dat de afgescheidenen de strijd om de kerk niet hebben ontlopen, maar dezelfde strijd voeren als de hervormden, met veel meer opofferingen, dus ‘wat blijft er dan voor de geloovigen in de Hervormde Kerk te strijden over’? De hervormden strijden met pen en inkt, maar de afgescheidenen hebben zich opoffering van traktementen, het bouwen van kerken en het onderhouden van de armen moeten getroosten.⁶⁸ Ondertussen richtten de hervormd geblevenen zelfs in plaatsen waar een afgescheiden kerk is evangelisatieverenigingen op, onder het motto dat ter plaatse de waarheid niet gehoord werd. Terwijl evangelisatie- en godsdienstige verenigingen *in de kerk* behoren plaats te krijgen. De kerk wordt bij al deze activiteiten genegeerd. Zijn kritiek op Wormser in deze is dat hij de oplossing voorstelt in een hervormd kerkbewustzijn, terwijl ‘dit gebrek het noodzakelijk

⁶⁷ Het hiernavolgende is een samenvatting van Hel. de Cock, *Is de Afscheiding te rechtvaardigen?* (Amsterdam 1866). Het enige mij bekende exemplaar bevindt zich in de bibliotheek van de Theologische Universiteit te Apeldoorn.

⁶⁸ Ook *De Bazuin* stelt in reactie op de brochure van Groen, *Leervrijheid of kerkbewustzijn* dat de ‘gereformeerden in de Hervormde Kerk’ terugdeinzen voor afscheiding vanwege de gevolgen die dat sociaal-maatschappelijk en financieel zou hebben. A. Brummelkamp, ‘Kerkelijk bewustzijn’, in: *De Bazuin*, 17 juni 1864.